

Asia: VN/22001/2020

Työryhmän ehdotus Lanzaroten sopimuksen kansalliseksi toimeenpanosuunnitelmaksi vuosille 2022–2025

Opetushallitus antaa lausunnon toimeenpanosuunnitelman sisällöstä yksilöidysti kohdittain kommentoituna.

2. Kuinka hyvin Lanzaroten toimeenpanosuunnitelmaluonnos vastaa mielestänne sopimuksen toimeenpanon tarpeisiin tällä hetkellä?

- Erittäin hyvin
- Hyvin
- Melko huonosti

3. Mitä haluatte lausua suunnitelmaluonnoksen sisältöä koskien? Voitte kirjoittaa vastauksenne tähän.

Verkossa ja julkisilla paikoilla tapahtuva perusopetuksen vuosiluokkien 8–9 ja toisella asteella opiskelevien tyttöjen ja nuorten naisten seksuaalinen häirintä on voimakkaasti lisääntynyt viimeisten vuosien aikana. Kouluterveyskyselyn 2021 tulokset seksuaalista häirintää koskien ovat pysäyttävät. Häiritsevää seksuaalista ehdottelua ja ahdistelua oli viimeisen 12 kk:n aikana kokenut joka toinen perusopetuksen vuosiluokkien 8–9 tyttöoppilas ja toisen asteen opiskelijatyttö, kun aiemmin häirintää koki noin joka kolmas. Muutos kahdessa vuodessa on merkittävä.

Myös seksuaalisen väkivallan kokeminen on huolestuttavasti kasvanut. Noin joka viides (19 %) ammatillisen koulutuksen ja joka seitsemäs (14,5 %) lukiokoulutuksen opiskelijatyttö ilmoittaa kokeneensa seksuaalista väkivaltaa viim. 12 kk:n aikana (vuonna 2019 samat luvut olivat 13,1 % ja 10,2 %). Perusopetuksen 8.–9. vuosiluokkien tytöistä joka kahdeksas ilmoitti kokeneensa seksuaalista väkivaltaa (13,4 %) ja kaksi vuotta sitten joka kymmenes (9,7 %).

Ilmiö on huolestuttava. Myös poikien tuloksissa on nähtävissä negatiivinen kehitys. Perusopetuksen pojista joka kahdeskymmenes (5 %), ammatillisen koulutuksen pojista neljä (4 %) ja lukioiden pojista kolme sadasta (2,9 %) kokivat seksuaalista väkivaltaa. Lisäksi ns. sateenkaarinuoret kertoivat kouluterveyskyselyssä 2019 kokeneensa seksuaaliväkivaltaa kaksi kertaa muita nuoria useammin. Lapsiuhritutkimuksessa tytöistä noin viidesosa ja pojista selvästi yli puolet ilmoitti, että ei ollut kertonut kokemuksistaan kenellekään. Hyväksikäytöstä kerrottiin tavallisimmin ystävälle tai sisarukselle, mutta ei aikuiselle. Kokemukset ovat häpeän ja pelon vaientamia.

Toimeenpanosuunnitelmaan on tärkeää sisällyttääkin toimenpiteitä, jotka vahvistavat varhaiskasvatustyöyksiköiden, esi- ja perusopetuksen, ammatillisen - ja lukiokoulutuksen omaa jatkuvaa ja suunnitelmallista kasvatusta- ja opetustyötä seksuaalisen häirinnän ja väkivallan ehkäisemiseksi, lapsen ja nuoren suojaamiseksi seksuaaliselta häirinnältä ja väkivallalta, seksuaalikasvatusta ja turvataitoja, ja kehittää koulutus- ja kasvatustilan ammattilaisten seksuaalisen häirinnän ja väkivallan tunnistamista sekä käsittelyyn ohjaamista moniammatillisessa yhteistyössä. Lasten ja nuorten parissa työskentelevät kasvatusta- ja koulutusalan ammattilaiset ovat avainasemassa edistämässä lapsen oikeuksia ja ihmisoikeuslähtöistä asennekasvatusta, ja opettamassa tunnistamaan häirintää ja väkivaltaa, sekä vahingoittavia käytäntöjä jo varhaisessa vaiheessa.

Kasvatusta- ja koulutusalan ammattilaisen tehtävä on myös tunnistaa väkivallan varhaiset merkit, tuntee niiden vaikutukset, ja olla lapsen ja nuoren tukena, sekä rohkaista häntä kertomaan koetusta häirinnästä tai väkivallasta. Ammattilaisen tehtävä on myös antaa tietoa ja ohjata väkivallan kokemusta opiskeluhuollon, ja tarvittaessa muiden viranomaisten luokse, sekä tehdä myös tarvittaessa ilmoitus poliisille. Tietoa henkeen ja terveyteen kohdistuvista epäilyistä, ja siihen liittyvästä ilmoitusvelvollisuutta tulee edelleen jakaa.

Kasvatusta ja koulutusta ammattilaisen on lisäksi hyvin tärkeää osoittaa nollatoleranssi koulun arjessa väkivaltaan, syrjintään ja kiusaamiseen. Esimerkin voimalla on suuri merkitys asenteiden ja käyttäytymisen muutoksessa.

Kouluissa ja oppilaitoksissa tulee kaikin keinoin torjua kiusaamista ja häirintää, koska ne voivat johtaa väkivaltaan. Kiusaamista, häirintää (seksuaalista häirintää) ja väkivaltaa ehkäisevän työn kouluissa ja oppilaitoksissa tulee olla entistä vahvemmin osa esiopetuksen, koulun ja oppilaitoksen arkea ja yhteisöllistä opiskeluhuoltoa. Arjen työn, toimintakulttuurin ja johtamisen edelleen vahvistaminen varhaiskasvatuksessa, koulutuksessa ja oppilaitoksissa on siksi olennaisen tärkeää. Häirinnän ja väkivallan ennaltaehkäisy ja tunnistaminen hyödyttävät erityisesti lapsia ja nuoria sekä koko kouluyhteisöä ja myös koteja.

Varhaiskasvatusta, koulujen ja oppilaitosten roolia tulisi vahvistaa toimeenpanosuunnitelmassa, ja suunnitellut toimenpiteet eivät saisi liikaa rajoittua varhaiskasvatustyöyksiköiden, koulun tai oppilaitosten ulkopuolisten toimijoiden yksittäisiksi materiaaleiksi ja vierailuiksi, vaan ne tulisi ottaa huomioon suunnitelmassa niin, että ne voidaan ottaa osaksi kasvatusta, opetusta ja yhteisöllistä oppilas- ja opiskeluhuoltoa. Ennaltaehkäisyn ja auttamisen keinoja tarvitaan hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen, matalan kynnyksen palveluiden, sekä erityisen ja vaativan tuen alueilla.

Seksuaalisen häirinnän ja väkivallan torjuminen liittyy keskeisesti koulujen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyöhön, koulukohtaisiin suunnitelmiin oppilaiden ja opiskelijoiden suojaamiseksi väkivallalta, kiusamiselta ja häirinnältä ja päivittäiseen toimintakulttuuriin. Opetushallituksen oppilaitosten tasa-arvotyön tukimateriaali -sivustolla on runsaasti materiaalia seksuaalisen häirinnän ehkäisyyn ja käsittelyyn koulussa. Opetushallitus on myös julkaissut vuonna 2020 oppaan seksuaalisen häirinnän ennaltaehkäisemiseksi ja siihen puuttumiseksi kouluissa ja oppilaitoksissa <https://www.oph.fi/fi/tilastot-ja-julkaisut/julkaisut/opus-seksuaalisen-hairinnan-ennaltaehkaisemiseksi-ja-siihen> .

THL:n tekemän selvityksen mukaan koulukohtaiset suunnitelmat oppilaiden ja opiskelijoiden suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä ovat lähes jokaisessa koulussa ja oppilaitoksessa olemassa. Suunnitelmien toteutumista tulisi edelleen vahvistaa. Kasvatus- ja koulutusalan ammattilaiset, kuten opettajat, rehtorit ja opiskeluhoollon henkilöstö, tarvitsevat täydennyskoulutusta seksuaalisen häirinnän ja väkivallan tunnistamiseen ja havaitsemiseen, sekä ennaltaehkäisyyn.

Opetushallitus on toteuttanut seksuaalista häirintää ja väkivallan ehkäisyä ja turvataitoja koskien liittyen webinaarin suunnattuna terveystiedon opettajille 13.12.2021. Lisäksi toteutuu 18.1.2022 webinaari koskien seksuaalisen häirinnän ja väkivallan torjuntaa opettajille ja rehtoreille. Opetushallitus valmistelee kiusaamisen, häirinnän, syrjinnän ja väkivallan sekä vihapuheen ehkäisyn sivuston, jonka tavoitteena on antaa käytännön ohjeita sekä konkreettisia toimenpiteitä näiden ilmiöiden ehkäisyyn varhaiskasvatuksessa, kouluissa ja oppilaitoksissa. Sivustotyön valmisteluun liittyen tehdään materiaaleja, jotka soveltuvat lapsille, nuorille, huoltajille ja kasvatus- ja koulutusalan ammattilaisille.

Tarvitaan myös lisää tutkimustietoa, jotta pystytään kohdentamaan yhteiskunnan toimia oikein.

Toimenpide 3. sivu 32 (luku 6. Miten ehkäistään lapsiin kohdistuvaa seksuaaliväkivaltaa; 6.1. Artikla 4; periaatteet)

Verkkovälitteinen seksuaalinen houkuttelu, häirintä ja väkivalta vaatisi lisää tutkimusta kouluterveyskyselyn tulosten 2021 perusteella. Huomionarvoista on, että mm. terveystiedon opettajat ovat esittäneet huolta siitä, että lapsi törmää jo varsin nuorena verkossa aikuisviihdettä jakaviin sivustoihin. Lapsi ja nuori saattaa jäädä sivustoja katsomaan, vaikka se samalla tuntuisi ahdistavalta. Kaveripiirin painostus saattaa altistaa myös pornomateriaalin katsomiseen, vaikka lapsi ei haluaisi katsoa sitä itse. Osa materiaalista on väkivaltaista, ja vääristää merkittävästi lapsen ja nuoren käsitystä oman tahdon alaisesta, terveestä seksuaalisesta kanssakäymisestä. Olisi tarpeen pohtia, miten vältetään lasten altistumista pornolle ja selvittää, olisiko väkivaltaisen pornografisen materiaalin seuranta, tai sellaisen poistaminen kansainvälisesti mahdollista.

Toimenpide 6. sivu 38

Sosiaalihuollon ja lastensuojelun työntekijöiden lisätään kohtaan myös opiskeluhoollon ammattihenkilöt. Opiskeluhoollon palvelut ovat oppilaille ja opiskelijoille matalan kynnyksen, lähellä olevia sosiaali- ja terveyspalveluita, joiden kautta voidaan oppilas ja opiskelija lähettää tarvittaviin tutkimuksiin ja hoitoon.

Sivu 36 "Väkivallaton lapsuus toimenpidesuunnitelmassa (2019) ja toimeenpanojulkaisussa (2021) on jo seuraavat toimenpiteet asiaan liittyen" -kohdassa: luku 9, tp 7. Kiusaamisen ja seksuaalisen häirinnän esiintymistä koulujen liikunnanopetuksessa ja koulujen aamu- ja iltapäivätoiminnassa sekä ohjatussa urheilu – ja liikuntaharrastustoiminnassa kartoitetaan säännöllisesti valtakunnallisilla tutkimuksilla, jotta voidaan arvioida toimenpiteiden vaikutuksia.

Huomionarvoista on, että kiusaamista esiintyy koulussa eniten välitunneilla ja myös muissa oppituntien ulkopuolisissa tilanteissa. Olisi tärkeää seurata ilmiön esiintymistä näissä tilanteissa.

Toimenpide 4. sivu 38 (6.2. Artikla 5; Lasten kanssa työskentelevien henkilöiden rekrytointi, koulutus ja tietoisuuden lisääminen)

Toimenpidettä olisi hyvä *täsmentää* seuraavasti:

- Laaditaan kiusaamisen, *häirinnän, syrjinnän ja väkivallan sekä vihapuheen* ehkäisyn sivusto, jonka tavoitteena on antaa käytännön ohjeita sekä konkreettisia toimenpiteitä *näiden ilmiöiden* ehkäisyyn *varhaiskasvatuksessa*, kouluissa ja oppilaitoksissa. (OPH) OKM, OPH 2022–2025
- Toteutetaan ja seurataan osana varhaiskasvatukseen, kouluille ja oppilaitoksille suunnattavaa kiusaamisen, häirinnän ja väkivallan ehkäisyn toimenpideohjelmaa *ja kansallista lapsistrategiaa*.

Toimeenpano 2022–2025:

- *OPH: Laaditaan sivusto vuoden 2022 aikana.*
- *OKM ja OPH: Osallisuuden, hyvinvoinnin ja turvallisuuden edistäminen sekä kiusaamisen ja häirinnän ehkäisy sekä väkivallan torjunta* huomioidaan osana varhaiskasvatuksen ja opetustoimen henkilöstön täydennyskoulutusta.

Toimenpide 7. sivu 39

- Vahvistetaan seksuaalikasvatusta ja sen laatua kansallisesti:
 - kannustamalla ja tukemalla korkeakouluja lisäämään seksuaalikasvatusta koskevia sisältöjä opettajankoulutukseen.
 - kannustamalla kuntia/ hyvinvointialueita ja muita työnantajia lisäämään ammattilaisten täydennyskoulutusta seksuaalikasvatuksesta. STM, OKM, THL, OPH, kunnat, hyvinvointialueet 2022–2025
- Lisätään toimijaksi mukaan myös Opetushallitus:
 - lisätyt materiaalit THL:n *ja Opetushallituksen* sivuille

Sivu 41 liittyviin ”Väkivallaton lapsuus toimenpidesuunnitelmassa (2019) ja toimeenpanojulkaisussa (2021) on jo seuraavat toimenpiteet” -asiaan liittyen on huomionarvoista, että seksuaalikasvatus ja turvataidot ovat jo osana Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteita 2014. Lisäys voi koskea ns. haavoittuvien ryhmien huomiointia.

- luku 7, tp 3. Sisällytetään velvoite lapsen ikä- ja kehitystaso huomioivasta seksuaalikasvatuksesta kansallisiin ohjeisiin (Vasu-perusteet ja esi- ja perusopetuksen OPS-perusteet) huomioiden erityisesti nk. haavoittuvat ryhmät *tulisi olla esim: Sisällytetään velvoite huomioida nk. haavoittuvat ryhmät seksuaalikasvatuksessa kansallisiin ohjeisiin (Vasu-perusteet ja esi- ja perusopetuksen OPS-perusteet).*
- luku 7, tp 4. Varhaiskasvatuksen ja esi- ja perusopetuksen henkilöstön tietoja ja taitoja ikätasoisesta turvataito- ja seksuaalikasvatuksesta lisätään täydennyskoulutuksen avulla. Huomioidaan erityisesti nk. haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja nuorten erityistarpeet.
- luku 11, tp 2. Perusopetusikäiset lapset ja nuoret ovat saaneet koulutusta turvataidoista digitaalisessa mediassa valtion erityisavustusta saaneissa kunnissa. Koulutuksen myötä lapsilla ja nuorilla on perustason digiturvataidot, käsitys digitaalisen median riskeistä ja keinoja toimia turvallisesti verkossa.
Kehitettyjä toimintatapoja *tulisi* hyödyntää muiden perusopetuksen järjestäjien toiminnassa valtakunnallisesti.

Opetushallitus on järjestänyt ja järjestää seksuaalisen häirinnän ja väkivallan ehkäisyyn ja turvataitoihin liittyvät webinaarit 13.12.2021 ja 18.1.2022, ja näiden yhteydessä käsitellään laajasti lasten ja nuorten seksuaalisen häirinnän ja väkivallan ehkäisyä sekä turvataitoja.

Toimenpide 19. sivu 58

Toimenpiteen yhteydessä voisi olla mainittuna myös Opetushallitus (OPH).

Toimeenpano vuosina 2022–2025

Yleistä tietoa ilmoitusvelvollisuudesta tuotetaan mm. STM:n ja THL:n ja OPH:n nettisivuille ja sisällytetään erilaisiin koulutuksiin. Pyritään vaikuttamaan siihen, että kunnat ja tulevat hyvinvointialueet sisällyttävät tätä tietoa omiin koulutuksiinsa.

Toimenpide 21. sivu 62

Toimeenpanon yhteyteen ehdotamme lisäystä Opetushallituksen sivustosta.

...Toimeenpano vuosina 2022–2025

ETKL: Erytynen teema, joka nostetaan esille yhdistysten lapsityöntekijöiden kanssa alkaen 2022.

OPH: sivuston valmistuminen

Pedofiilisiä ym. taipumuksia käsittelevässä kohdassa toivotaan toimenpiteitä lapsen (alle 18-vuotiaan) tekemään seksuaaliseen häirintään / väkivaltaan. Kohdassa voitaisiin huomioida, että vastaava tilanne voi syntyä myös silloin, kun lapsi / nuori tekee seksuaalista häirintää tai väkivaltaa toiselle lapselle tai nuorelle, ilman pedofiilisiä taipumuksia. Oppilas tai opiskelija kokee koulussa tai oppilaitoksissa usein toisen oppilaan tai opiskelijan taholta seksuaalista häirintää.

4. Onko teillä toimia, jotka toivotte lisättävän näkyviin toimeenpanosuunnitelmaan jo meneillään olevana toimena (johonkin artiklaan ja sen toimeenpanoon liittyen) tai että haluaisitte olla toteuttamassa jotakin ehdotettua toimenpidettä? Jos kyllä, kuvatkaa tarkasti mitä haluatte lisättävän ja mihin kohtaan.

OPH laatii kiusaamisen, häirinnän, syrjinnän ja väkivallan sekä vihapuheen ehkäisyn sivuston vuoden 2022 aikana.

5. Onko teillä ehdotuksia, millainen toimenpide tarvittaisiin nuorten keskinäisen väkivallan tilanteeseen? Voitte antaa myös tästä asiasta yleistä palautetta, kuten kertoa omista toimenpiteistänne nuorten keskinäiseen väkivaltaan puuttumiseksi ja sen vähentämiseksi.

Kouluissa ja oppilaitoksissa tarvitaan yllä mainittuja toimia asiassa.

6. Miten tyytyväisiä olette auttavien puhelimien toimintaan? Tulisiko niitä kehittää jollakin tavalla? Miten?

Ei tarvetta lausua asiasta.

7. Mitä muuta haluatte sanoa tätä toimeenpanosuunnitelmaluonnosta koskien?

Kannatamme näiden toimenpiteiden jatkovalmistelua.

Kati Lounema
Opetushallitus

Marjo Rissanen
Opetushallitus